

**Een verkennend archeologisch
inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan De Ruiting te
Esch, gemeente Haaren (NB)**

A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen

ARC-Rapporten 2009-152

Geldermalsen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een verkennend archeologisch inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan De Ruiting te Esch, gemeente Haaren (NB)

ARC-Rapporten 2009-152
ARC-Projectcode 2009/330

Tekst
A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen
Afbeeldingen
A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen
Redactie
A.J. Wullink

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Esch, De Ruiting
Projectcode	2009/330
Archisnummer	36539
Projectleider	drs. A.J. Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Oprachtgever	Econsultancy Boxmeer, dr. J.J.A. Wijnen
Contact	0485-581817, wijnen@econsultancy.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Haaren, mw. L. Verduijn
Contact	0411-627282, l.verduijn@haaren.nl
Toetsing	Gemeentearcheoloog 's-Hertogenbosch, drs. R. van Genabeek
Contact	073-6155476

Locatiegegevens

Toponiem	De Ruiting 2 en 2b
Plaats	Esch
Gemeente	Haaren
Provincie	Noord-Brabant
Kaartblad	45C
RD-coördinaten	N: 147700/402570 O: 147580/402535 Z: 147340/402575 W: 147520/402670
Oppervlakte	Ca. 1,5 ha

Beschrijving onderzoekslocatie

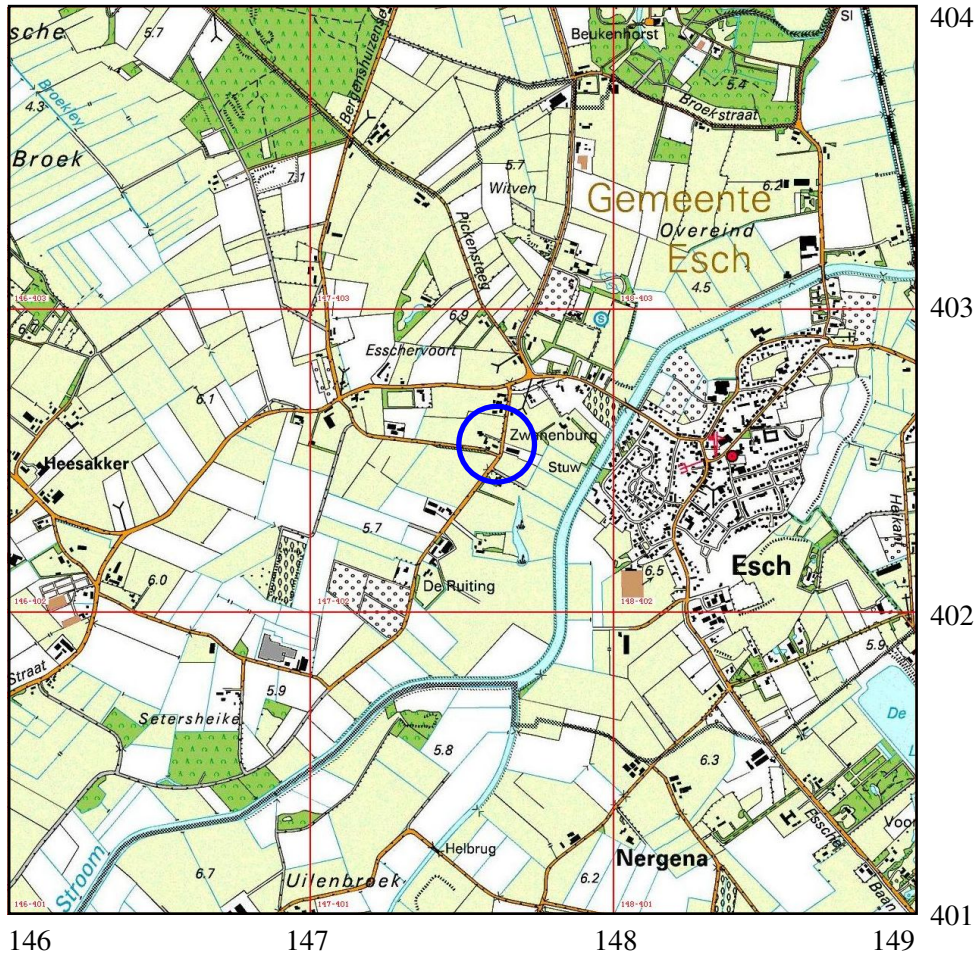
Geologie	Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden, Laagpakket van Singraven; beekzand en -leem
Geomorfologie	Dekzandrug al dan niet met een oud bouwlanddek (3K14), vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (2M9) en beekdalbodem, zonder veen, laaggelegen (2R5)
Bodem	Hoge zwarte enkeerdgronden en beekerdgronden
Historische situatie	De onderzoekslocatie ligt in een oud landbouwgebied, dat in het begin van de 19e eeuw geheel ontgonnen is. Binnen het oostelijke deel van deellocatie 1 ligt (deels) het omgrachte huis Kranenburg. Aan de oostkant van deellocatie 3 loopt de Esche Stroom. Rond 1924 is de bebouwing verdwenen en rond 1956 zijn de restanten van gracht gedempt. De huidige bebouwing dateert van na 1956.
Archeologische verwachting	De onderzoekslocatie heeft een hoge trefkans voor archeologische resten uit alle periodes. De locatie grenst aan een monumentterrein waar resten uit de Romeinse Tijd zijn gevonden en binnen het oostelijke deel van deelgebied 1 heeft (deels) het huis Kranenburg gelegen. In de omgeving zijn archeologische resten vanaf het Mesolithicum aangetroffen.

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Econsultancy uit Boxmeer heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een verkennend archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd aan De Ruiting 2 en 2b te Esch (afb. 1). Het plangebied betreft twee deellocaties, die onderdeel zijn van een kwekerij. Deellocatie 1 heeft een oppervlakte van circa 1 ha en deellocatie 2 een oppervlakte van circa 0,5 ha. Deellocatie 1 ligt aan de westzijde van De Ruiting en tegen de Koolwijksestraat, een zijweg van De Ruiting. Aan de oostzijde van de Ruiting liggen deellocatie 2 (500 m²) en 3 (0,5 ha). Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen uitbreiding van het huidige bouwblok in het kader van het nieuwe bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Haaren. Hierbij zal een gebied met een oppervlakte van circa 1,5 ha worden bebouwd met kassen met een lichte fundering op poeren. Verder komt er in deelgebied 2 een laadkuil. De consequentie van de voorgenomen ingreep is dat eventuele waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden.¹ Het veldwerk is uitgevoerd op 4 juni 2009 dr. J.J.A. Wijnen van Econsultancy, onder leiding van drs. A.J. Wullink van ARC bv. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Onderzoeksgeschiedenis

In juni 2009 is een bureau-onderzoek verricht door Econsultancy.³ Het archeologisch verwachtingsmodel uit het bureau-onderzoek vormt het uitgangspunt voor dit inventariserend veldonderzoek en is hieronder weergegeven.

Op grond van de verzamelde archeologische en aardwetenschappelijke informatie is de volgende gespecificeerde verwachting opgesteld:

Uit de landschappelijke ligging (dekzandrug en vlakte van ten dele verspoelde dekzanden met hoge zwarte enkeerdgronden en beekdalbodem, zonder veen, laaggelegen met een beekerdgronden aan de uiterste oostrand van het plangebied) blijkt dat het plangebied grotendeels vanaf het Paleolithicum gunstig is geweest voor jagers-verzamelaars en vanaf het Neolithicum voor landbouwers. Er zijn vondsten gedaan (mogelijk) uit het Mesolithicum tot de Nieuwe tijd. Er zijn sporen van begraving gevonden uit (mogelijk) de Bronstijd tot Romeinse tijd, ovens uit de Romeinse tijd, tufsteen uit de Middeleeuwen en vele vondsten uit alle bovengenoemde perioden. Uit vondstmateriaal en resten op en om de Essche Stroom wordt duidelijk

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

³Wijnen, J.J.A., juni 2009: *Archeologisch bureauonderzoek De Ruiting 2 en 2b te Esch in de gemeente Haaren*, Econsultancy Rapport 09013004 (conceptversie).

dat er in het verleden infrastructuur werd aangelegd, gevist en gevaren werd. De Essche Stroom en het beekdal maakten deel uit van de deellocatie 3 en lag op circa 100 m van het omgrachte huis. In het hele plangebied kunnen archeologische resten voorkomen uit alle archeologische perioden. De kans op het voorkomen van de resten is hoog. De archeologische resten komen voor onder het esdek en in de top van de oorspronkelijke C-horizont. De vondstenlaag is opgenomen onderin het esdek; hier wordt ook wel van 'cultuurlaag' gesproken: een doorwerkte oude bodem tussen het esdek en de ongeroerde ondergrond met kleine fragmenten aardewerk, natuursteen, vuursteen en houtskool. Archeologische sporen zullen zich bevinden tot ongeveer 25 cm in de top van de C-horizont. Organische resten en bot zullen door de relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd. Het complextype en de omvang kunnen niet nader worden gespecificeerd door de beperkte gegevens. Verder ligt het meest oostelijke deel van het plangebied in een beekdal, zonder veen. Hiervoor bestaat een hoge verwachting voor archeologische resten uit alle perioden die verband houden met infrastructuur, voorzieningen voor de visvangst en jacht, plaatsen van 'rituele depositie' en tijdelijke verblijfplaatsen.

1.3 Doel van het inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.4 Werkwijze

Het IVO is uitgevoerd als een verkennend booronderzoek. Hiertoe zijn met behulp van een edelmanboor met een diameter van 7 cm verdeeld over de deellocaties negen boringen geplaatst tot maximaal 180 cm –mv. De boringen zijn, rekening houdend met de toekomstige nieuwbouw, verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard-beschrijvingsmethode (ASB).

2 Resultaten inventariserend veldonderzoek

De locatie van de boringen is weergegeven in afbeelding 2. De resultaten van het verkennend booronderzoek zijn opgenomen in bijlage 1.

In alle boringen werd een matig dik (boringen 1, 3, 6, 7, 9) tot dik (boringen 2, 4, 5, 8) eerddek aangetroffen. In boring 9 was op het eerddek een 50 cm dik op-hogingspakket aanwezig. In boring 4 was de bodem tot een diepte van 140 cm –mv vergraven. In dit vergraven pakket werden brokken baksteen aangetroffen. In boring 1 werd onder het eerddek een 20 cm dikke B-horizont waargenomen en in boring 2 een oude bouwvoor net daaronder een 3 cm dikke E-horizont, gevolgd door een B-horizont tot 130 cm –mv. In boringen 3, 5 en 7 werden aan de basis van het eerddek restanten van een mogelijke B-horizont aangetroffen; het kan hier echter ook gaan om mollengangen. Onder de B-horizonten of de mogelijke resten hiervan werd het oorspronkelijke moedermateriaal aangetroffen (C-horizont), al dan niet met roestvlekken (Cg-horizont). In de overige boringen werd de C-horizont direct onder de eerdlaag danwel vergraving (boring 4) aangetroffen. Het materiaal waarin de bodems zijn gevormd bestond in alle gevallen uit matig fijn, zwak siltig zand. In boring 6 werd vanaf 100 cm –mv zwak grindig zand aangetroffen en in boring 9 was direct onder de eerdlaag een dunne kleilaag aanwezig.

De matig fijne zanden zijn eolisch afgezette dekzanden van het Laagpakket van Wierden (formatie van Boxtel). Het grindhoudende zand in boring 6 betreft waarschijnlijk fluvioperiglaciale afzettingen van de Formatie van Boxtel. De kleilaag in boring 9 is waarschijnlijk beekleem (Laagpakket van Singraven, Formatie van Boxtel).

Op basis van de dikte van de eerdlaag kan de bodem in boringen 2, 5 en 8 als hoge enkeerdgrond worden geclassificeerd. In boringen 3, 6, 7 en 9 is sprake van een beekerdgrond. Boring 1 kan, door de matige dikke eerdlaag en de daaronder aanwezige B-horizont als laarpodzol worden geclassificeerd. De hoge enkeerdgrond in boring 2 is geëvolueerd vanuit een podzolbodem. In de boringen 5 en 8 is de hoge enkeerdgrond geëvolueerd vanuit een beekerdgrond. Ook het oorspronkelijke bodemprofiel in boring 2 is een podzolbodem geweest. De hoge enkeerdgrond in boringen. Het profiel in boring 4 is te sterk vergraven om te bepalen wat het oorspronkelijke bodemtype is geweest.

Afgezien van het baksteen in boring 4, zijn er geen archeologische indicatoren aangetroffen.

3 Samenvatting en conclusie

Volgens het bureau-onderzoek door Econsultancy ligt de locatie waarschijnlijk grotendeels op een dekzandrug en een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden waarop hoge enkeerdgronden tot ontwikkeling zijn gekomen. Aan de oostrand van de locatie ligt een laaggelegen beekdalbodem, zonder veen, waarin beekeerdgronden tot ontwikkeling zijn gekomen. De enkeerdgronden hebben, doordat ze de oorspronkelijke (podzol)bodems veelal beschermen tegen (recente) bodemverstoringen, volgens de IKAW een hoge archeologische trefkans. De beekeerdgronden hebben, doordat ze gevormd zijn onder relatief natte omstandigheden, een middelhoge trefkans. In de dekzandgebieden kunnen in principe bewoningssporen vanaf het Laat-Paleolithicum worden aangetroffen.

Er zijn sporen van begraving gevonden uit (mogelijk) de Bronstijd tot Romeinse tijd, ovens uit de Romeinse tijd, tufsteen uit de Middeleeuwen en vele vondsten uit alle bovengenoemde perioden. Binnen het plangebied aan de oostzijde van deellocatie 1 lag een omgracht huis uit de Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd, dat er volgens het historische kaartmateriaal tot tenminste midden 19e eeuw nog geweest moet zijn. Uit vondstmateriaal en resten op en om de Esche Stroom wordt duidelijk dat er in het verleden infrastructuur werd aangelegd, gevist en gevaren werd. De Esche Stroom en het beekdal maakten deel uit van de deellocatie 3 en lag op circa 100 m van het omgrachte huis.

Het verkennend inventariserend booronderzoek heeft aangetoond dat de locatie inderdaad op dekzand ligt, waarop een matig dikke tot dikke eerdlaag is aangetroffen. In twee boringen is onder de eerdlaag een restant van een podzol aangetroffen. De bodem kan geclassificeerd worden als hoge enkeerdgrond (boringen 2, 5 en 8), beekeerdgrond (boringen 3, 6, 7 en 9) of laarpodzol (boring 1). In boring 4 is de bodem tot een diepte van 140 cm –mv vergraven. In boring 9 is een 60 cm dik recent ophogingspakket aanwezig.

Geconcludeerd kan worden dat er binnen het plangebied, afgezien van boring 4, geen sprake is van significante bodemverstoringen die invloed hebben op de archeologische verwachting. In tegenstelling tot de verwachting vanuit het bureau-onderzoek worden binnen een deel van de onderzoekslocatie beekeerdgronden aangetroffen, in plaats van hoge enkeerdgronden. Hierdoor zou er voor een deel van de locatie sprake zijn van een middelhoge in plaats van een hoge trefkans. Echter, gezien de aanwezigheid van bewoningssporen uit de Romeinse Tijd en een omgracht huis uit de Late Middeleeuwen, kan voor de gehele de hoge trefkans worden gehandhaafd.

4 Aanbeveling

Voor de gehele onderzoekslocatie kan worden gesproken van een hoge archeologische trefkans. Eventuele archeologische sporen/resten bevinden zich onder de eerdlaag. Bij bodemverstoringen dieper dan de eerdlaag zal dan ook een karterend inventariserend veldonderzoek moeten plaatsvinden om vast te stellen of er sprake is van een archeologische vindplaats. In het geval van de deellocaties 1 en 3 bestaan de voorgenomen bodemversturende werkzaamheden uit het aanleggen van funderingspoeren van 10×10 cm tot een diepte van 50 cm –mv. Dit betekent dat de verstoringen voor een deel binnen het eerddek zullen blijven. Voor zover de poeren tot in de onverstoorte bodem zullen worden gerealiseerd, zal het totale te verstoren oppervlak niet in verhouding staan tot de verstoring die optreedt bij het aanleggen van bijvoorbeeld proefsleuven ten behoeve van een karterend IVO. Geadviseerd wordt dan ook om op deze deellocaties geen vervolgonderzoek uit te voeren. Op de noordoostelijke deellocatie 2 bestaan de voorgenomen bodemversturende werkzaamheden uit het aanleggen van een laadkuil. De laadkuil heeft een maximale afmeting van 30×10 m, waarbij tot een diepte van maximaal 80 cm –mv gegraven zal worden. Hierbij wordt de bodem zeker tot onder de eerdlaag, die in boring 6 een dikte heeft van 40 cm, verstoord. Geadviseerd wordt om, indien er geen mogelijkheden tot planaanpassing zijn (bijvoorbeeld ophoging), de ontgraving van het laaddok te verrichten in de vorm van een definitieve opgraving (DO). Hiervoor dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld, dat moet worden goedgekeurd door het bevoegd gezag, de gemeente Haaren. Als gekozen kan worden voor planaanpassing door middel van ophoging, dient de locatie tenminste met 60 cm te worden opgehoogd, zodat de bodem van de laadkuil niet dieper dan 20 cm beneden het huidige maaiveld komt te liggen.

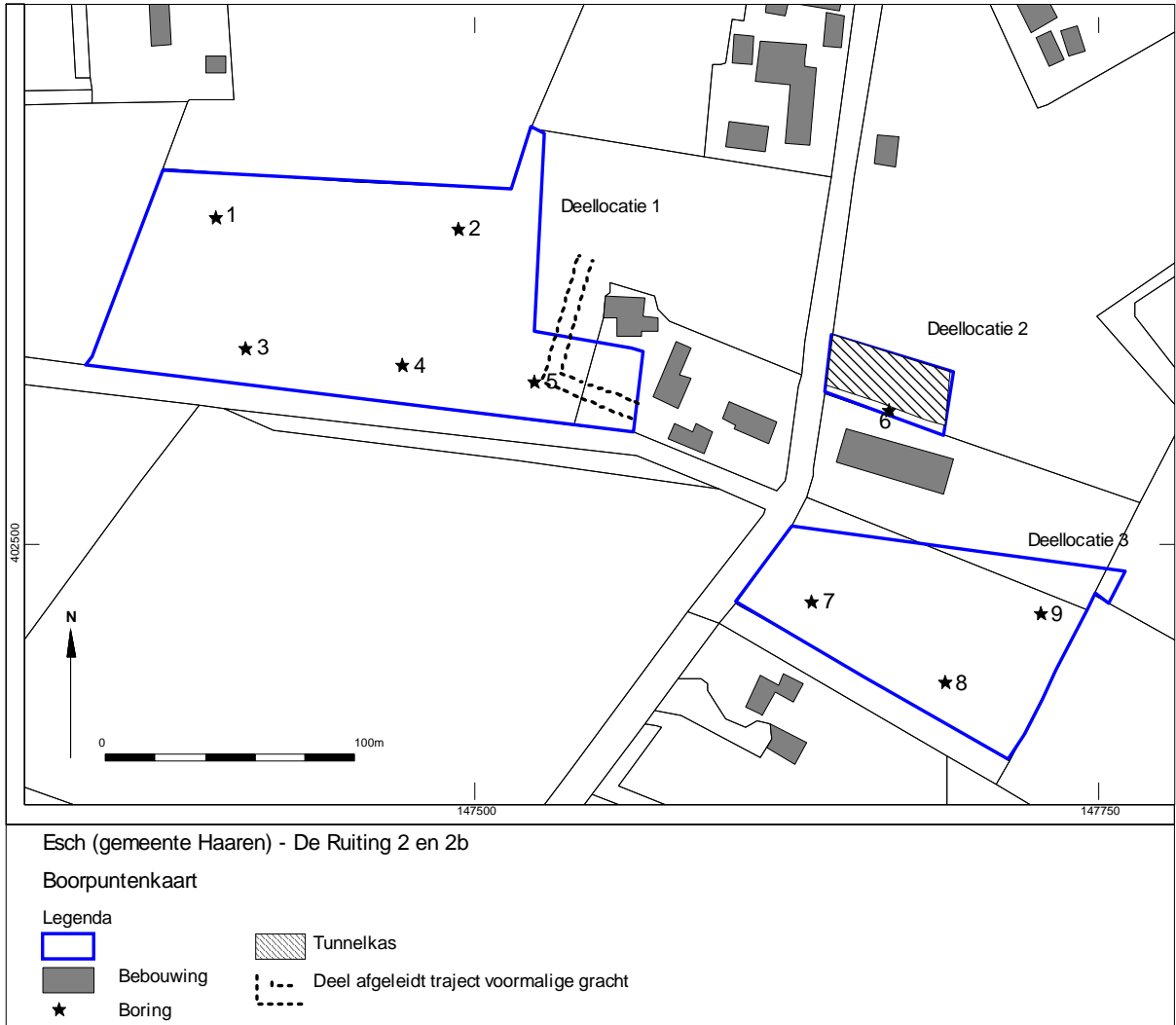
Indien er nu of in de toekomst op de zuidelijke deellocaties andere grondwerkzaamheden dan die hierboven zijn beschreven, plaatsvinden, zal vervolgonderzoek noodzakelijk kunnen zijn, afhankelijk van de ingreep.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

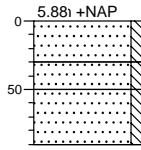

Afbeelding 2. Boorpuntenkaart. Door: J.J.A. Wijnen

Bijlage 1 Boorprofielen

Boring: 1

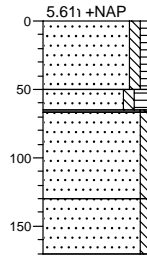
X: 147396
Y: 402630

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, bruingrijs, A-horizont
30	Zand, matig fijn, zwak siltig, bruingeel, geel gevlekte B-horizont
50	Zand, matig fijn, zwak siltig, geelbeige, C-horizont
90	

Boring: 2

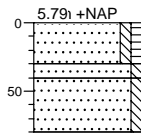
X: 147493
Y: 402624

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, bruingrijs, A-horizont
50	Zand, matig fijn, zwak siltig, matig humeus, bruinzwart, Ah-horizont
67	Zand, matig fijn, zwak siltig, grijs, E-horizont
130	Zand, matig fijn, zwak siltig, bruin, B-horizont, naar onderen geleidelijk lichter
170	Zand, matig fijn, zwak siltig, geelbeige, C-horizont

Boring: 3

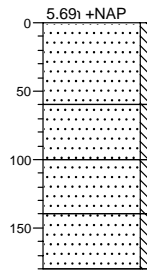
X: 147408
Y: 402577

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, bruingrijs, A-horizont
30	Zand, matig fijn, zwak siltig, geel, gestreept
40	Zand, matig fijn, zwak siltig, geel, C-horizont
80	

Boring: 4

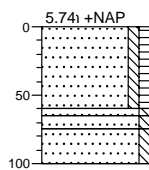
X: 147471
Y: 402571

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, resten baksteen, bruingrijs
60	Zand, matig fijn, zwak siltig, bruingrijs, vies geel gevlekt, bruin gevlekt
100	Zand, matig fijn, zwak siltig, brokken baksteen, bruingrijs, loodkorrels
140	Zand, matig fijn, zwak siltig, beigegeel, C-horizont
180	

Boring: 5

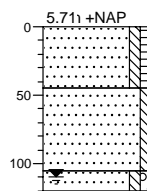
X: 147531
Y: 402565

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, bruingrijs, A-horizont
60	Zand, matig fijn, zwak siltig, geel, grijsbruin gevlekt
75	Zand, matig fijn, zwak siltig, geel, C-horizont
100	Zand, matig fijn, zwak siltig, sporen roest, geel, Cg-horizont

Boring: 6

X: 147668
Y: 402568

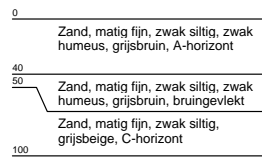
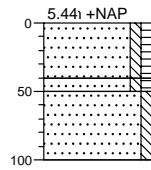

0	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, bruingrijs, A-horizont
45	Zand, matig fijn, zwak siltig, geelbeige, C-horizont
105	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak grindig, licht grijsbeige, melkkwarts
120	

Bijlage 1 Boorprofielen

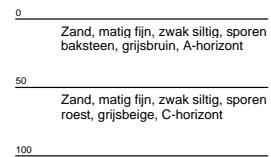
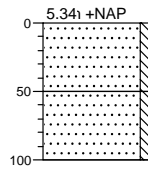
Boring: 7

X: 147635
Y: 402477

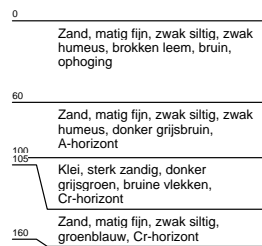
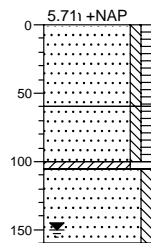
Boring: 8

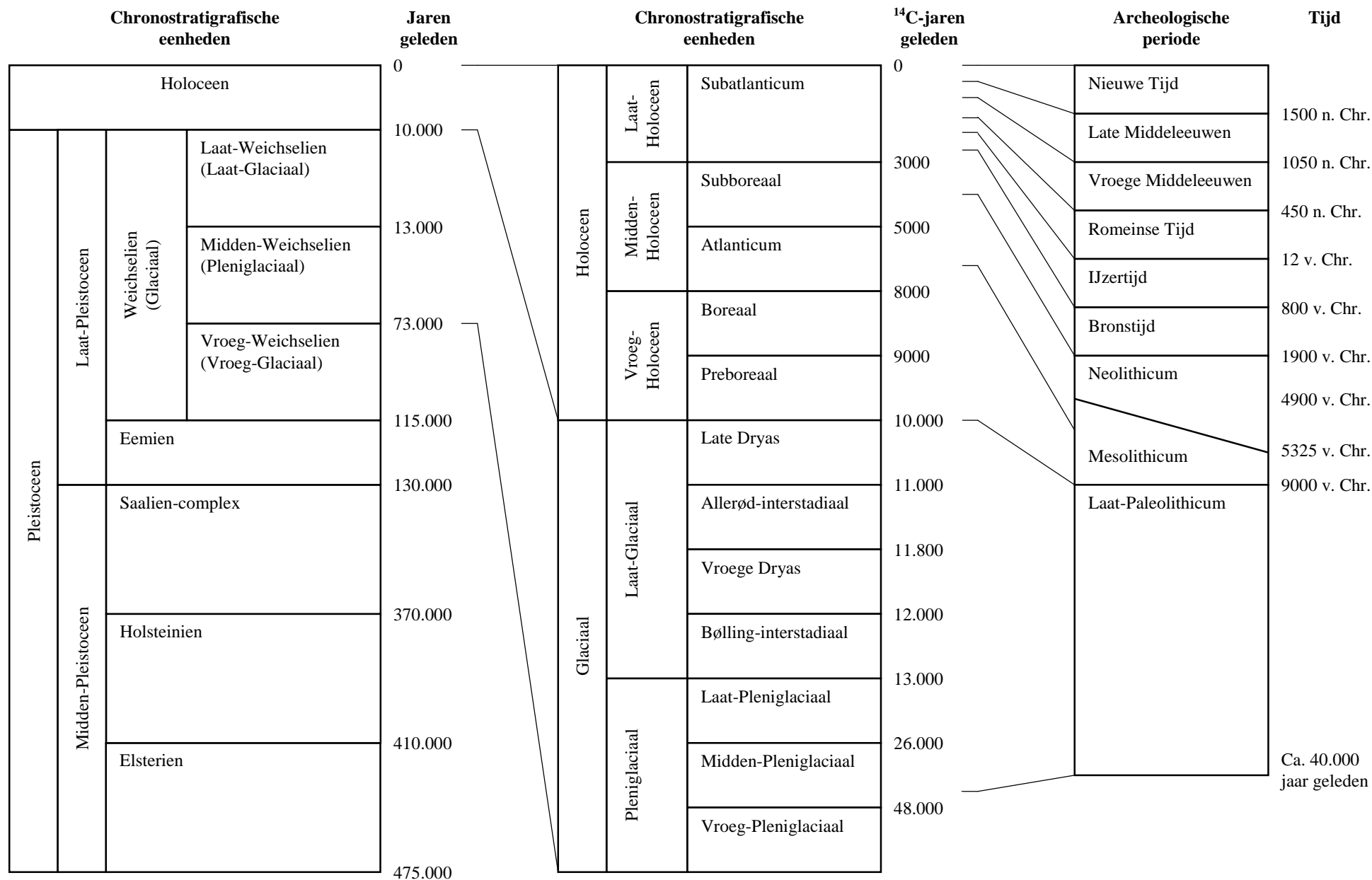
X: 147688
Y: 402446

Boring: 9

X: 147668
Y: 402568

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.